

sına rağmen Abdullah'ın bu taksimi ilâhî emre uygun düştü.

Mücahidler Medine'ye geldiklerinde Hz. Peygamber iki esiri hapsedmekle beraber kendisine ayrılan ganimet hissesinden bir şey almadı ve haram ayda savaşçıları için onları azarladı. Seriyeye mensupları Hz. Peygamber'in ve müslümanların kendilerini kınamalarına çok üzülüler. Ancak bir süre sonra durumu aydınlatan âyetler nâzil oldu: Allah Teâlâ haram aylarda savaşmanın büyük günah olduğunu, fakat Allah'ı inkâr etmenin, insanları Mescid-i Harâm'ı ziyaretten alıkoymanın ve halkını oradan çıkarmanın daha büyük günah olduğunu, fitne çıkarmanın ise adam öldürmekten de beter olduğunu (el-Bakara 2/217) beyan etti. Böylece seriyeye mensuplarının haklılığı ve Allah tarafından bağışlandığı (el-Bakara 2/218) kesinlik kazanınca Hz. Peygamber kendisine ayrılan ganimeti aldı.

Kureysliler'in iki esiri kurtarmak için gönderdikleri fidyeyi Hz. Peygamber, develerini aramakta olan Sa'd ile Utbe'nin Medine'ye dönüşüne kadar kabul etmedi. Daha sonra her esir için 1600 dirhem fidyeye aldı. Esirlerden Hakem b. Keysân İslâmiyet'i kabul ederek Medine'de kaldı.

Batn-ı Nahle Seriyyesi, müslümanların ilk defa bir düşmanı öldürdüğü, onlardan esir alıp ganimet ele geçirdiği bir seriyyedir. Bu seriyye ile Hz. Peygamber, Mekke'nin güneyinden böyle bir saldırı beklemeyen Kureysli müşriklere gözdağı verdi. Asırlardan beri kullandıkları ticaret yollarını kesebileceğini, hatta isterse Mekke'ye kadar yaklaşabileceğini onlara gösterdiği gibi Medine İslâm devletini ciddiye almak mecburiyetinde olduklarını da hissettirdi. Bu sefer aynı zamanda iki taraf arasındaki savaş ateşini tutuşturan bir kıvılcım vazifesi gördü. Nitekim iki ay sonra büyük Bedir Gazvesi meydana geldi ve onu diğerleri takip etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İlim", 7; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 2, 13-19; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 601-606; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 10-11; Taberî, *Tefsîr*, II, 201-208; a.mlf., *Târîh* (de Goeje), I, 1273-1279; Süheylî, *el-Ravzû'l-ünûf*, V, 78-81; VI, 44-46; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 248-252; *Tecrid Tercemesi*, I, 433; *İslâm Târîhi* (Medine), II, 33-37; M. Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 67-68; a.mlf., *İslâm Peygamberi*, I, 42, 235-241, 504; II, 1091; Abdülcebâr Mensî el-Ubeydî, "Seriyetü Nahle ihdâ serâyâ'r-resûl el-hâmme", *el-Mü'errihu'l-'Arabî*, IX, Bağdad 1978, s. 145-179; İsmail L. Çakan, "Abdullah b. Cahş", *DîA*, I, 89-90.



MUSTAFA FAYDA

BATŞE-İ KÜBRÂ

(البطشة الكبرى)

Kur'an-ı Kerim'de
Bedir Gazvesi veya kıyamet günü
için kullanılan bir tabir.

"Şiddet kullanarak tutmak, yakalamak, sınıksız tutmak" mânasına gelen *batşın* diğer bir masdarı olan *batşe* ile "büyük, en büyük" anlamındaki *kübrâ* kelimelelerinden oluşan "el-batşetü'l-kübrâ" tabiri Duhân sûresinin 16. âyetinde geçmektedir. Batş kavramı bu âyette ve Kur'an-ı Kerim'in diğer iki âyetinde Allah'a nisbet edildiği gibi ona yakın bir mâna taşıyan *ahz* kavramı da O'na izâfe edilmiştir (bk. M. Fuâd Abdülbâkî, "ahz", "btş" md.leri). Her iki kavram da Allah'a nisbet edildiği zaman "helâk etmek, azapla cezalandırmak" mânasına gelir (bk. ESMÂ-İ HÜSNÂ).

Duhân sûresinin baş tarafında yer alan âyetlerde Allah'ın birliği, kâinat üzerindeki hükümrânlığı, rahmetinin bir tecelisi olarak kullarına peygamberler gönderdiği ifade edildikten sonra inkârcıların belirsizlik içinde günlerini geçirip oyalandıklarına temas edilir (44/5-9). Daha sonraki âyetlerde ise insanları saracak olan elem verici azap niteliğindeki bir dumanın (duhânün mübîn) zuhur edeceği haber verilir ve gerçekleri apaçık anlatan Peygamber'in tebligatından ibret almayan inkârcıların bu defa azabın (duman) kaldırılması halinde iman edeceklerine dair söz verdikleri belirtilerek şöyle devam edilir: "Biz bu azabı geçici bir zaman için kaldıracamız, fakat siz yine -eski inkârcılığınız- döneceksiniz. Onları müthiş bir yakalayışla yakalayacağımız gün öcümüzü mutlaka alacağız" (44/15-16).

Müfessirler söz konusu âyetlerde geçen "duhân" ve "batşe-i kübrâ" olaylarının mahiyeti ve ne zaman gerçekleşeceği konusunda iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. İbn Cerîr et-Taberî, başta Buhârî olmak üzere birçok muhaddisin Abdullah b. Mes'ûd'a nisbet ettiği yorumu tercih etmiştir. Buna göre Kureys kabile mensuplarının İslâm'a karşı direnişlerinde ısrarlı olduklarını gören Resûlullah onların Hz. Yûsuf dönemindekine benzer bir kılıkla cezalandırılmasını dilemiş, bunun üzerine Mekke halkı büyük bir kılığa mübtelâ olmuştur. Öyle ki gözlerinin feri gitmiş, göğe baktık-

larında dumanımsı bir şey görececek hale gelmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e başvurarak bu felâketin kaldırılmasını istemiş ve kıtlık sona erdiği takdirde iman edeceklerine dair söz vermişlerdir. Bir süre sonra kıtlık sona ermiş, fakat Kureys mensupları sözlerinde durmayarak eski direnişlerini sürdürmüşlerdir. Mekke döneminde cereyan ettiği anlaşılan bu olay üzerine, ileride zuhur edecek müthiş bir günde sözlerinde durmayan müşriklerin bu davranışları yüzünden cezalandırılacakları âyetlerin devamında haber verilmiştir ki "batşe-i kübrâ" diye nitelendirilen bugün, İbn Mes'ûd'un kanaatine göre müşriklerin Bedir Gazvesi'nde yenilgiye uğradıkları gündür.

Duhân ve batşe-i kübrâ tabirleriyle ilgili olarak İbn Ömer ve İbn Abbas'a isnat edilen ikinci yoruma göre ise duhândan maksat, kıyametın kopmasına yakın ortaya çıkacak bir dumdandır. Müminlerin bu dumdandan çok az etkilenmelerine karşılık kâfirlerle münafıklar bundan çok sarsılacaklardır; batşe-i kübrâ ise kıyametın kopmasıdır. Her iki yoruma ait muhtelif rivayetleri toplayan Taberî'nin isabetli görünen kanaatine göre gerek rivayetlerin sıhhat dereceleri, gerekse söz konusu iki tabirin zikredildiği âyetlerle bunlardan önce ve sonra yer alan diğer âyetlerin üslûp ve muhtevası göz önünde bulundurulduğu takdirde İbn Mes'ûd'a ait yorumun tercih edilmesi gerekir. Taberî, önceleri ikinci yorumu benimseyen Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Ali gibi âlimlerin sonradan bundan vazgeçip İbn Mes'ûd'un kanaatine katıldıklarını kaydeder (*Tefsîr*, XXV, 67, 70-71). İbn Kesîr, söz konusu iki tâbirin duhânın kıyametın yaklaştığı sırada ortaya çıkacak bir duman olduğu tarzındaki görüşü tercih etmiş, batşe-i kübrânın ise Bedir Gazvesi olabileceği gibi kıyamet öncesinde zuhur edecek duman anlamına da gelebileceğini belirtmiştir. Taberî gibi Şevkânî de Duhân sûresinde yer alan duhân ve batşe-i kübrânın Kureys'in müptelâ olduğu kıtlık olayı ile Bedir Gazvesi'ni ifade ettiğini kabul etmiştir. Şevkânî'ye göre Huzeyfe b. Yemân gibi bazı sahâbîlerden nakledilen bir rivayete dayanarak kıyamet alâmetlerinden sayılan bir duhân olayının daha vuku bulacağını düşünmek mümkünse de bunun söz konusu âyetlerde bahsedilen duhânla ilgisi yoktur. İsaabetli olan görüş de bu olmalıdır (ayrıca bk. DUHÂN).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ahz", "btş" md.leri; *Lisânü'l-'Arab*, "ahz", "btş" md.leri; Mustafavî, *et-Tahkîk*, "btş" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "ahz", "btş" md.leri; *Müsned*, I, 380-381, 431, 441; II, 311; V, 128; Buhârî, "Tefsîr", 12/4, 30; 44/1-6, "İstisâkâ", 2; Müslim, "Münâfikîn", 40; Taberî, *Tefsîr*, XXV, 66-67, 70-71; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 133-134, 187-188; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VII, 232-237; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1349-51, IV, 556-557; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 99, not. 226.



BEKİR TOPALOĞLU

BATTAL EVRAK

(bk. BATTAL TORBASİ).

BATTAL GAZİ

(ö. 122/740 [?])

Emevîler devrinde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir gazi-velî hüviyetiyle yüceltilip destan kahramanı yapılmış müslüman emîr.

Tarihî şahsiyetiyle menkıbevî şahsiyeti kaynaklarda ve hâfizalarda birbirine karışmış, Endülü's'ten Orta Asya'ya kadar bütün müslüman milletlerin ortak malı haline gelmiş olan Battal Gazi'nin gerçek hüviyetiyle efsanevî hüviyetini birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir. Battal Gazi'den bahseden Ya'kûbî ve Taberî'den başlayarak Evliya Çelebi'ye gelinceye kadar Mes'ûdî, İbn Asâkir, İbnü'l-Esîr, Sibt İbnü'l-Cevzî, İbn Şâkir el-Kütübî, İbn Fazlullah el-Ömerî, Zehebî, İbn Kesîr, Gelibolulu Mustafa Âlî gibi pek çok kaynakta tarih ve menkıbe iç içedir. Bu malzemeye dayanarak Battal Gazi'nin tarihî şahsiyetini ortaya koy-

mak oldukça zordur. Mevcut rivayetler tarihî tenkide tâbi tutulup menkıbeler bir kenara bırakılınca Battal Gazi hakkında elde çok az ve yetersiz bilgi kalmaktadır.

Hemen hemen bütün kaynaklar, "Battal" kelimesinin onun asıl adı değil kahramanlığını belirten lakabı olduğunu ve asıl adının Abdullah olduğunu bildirirler. Buna karşılık aynı kaynaklar künyesi için Ebû Yahyâ, Ebû Hüseyin veya Ebû Muhammed, babası için Hüseyin, Ömer yahut Amr gibi farklı isimler kaydeder. Ayrıca ailesi hakkındaki bilgiler de birbirini tutmaz. Hatta İbnü'l-Esîr'e göre Battal Gazi aslen Arap bile olmayıp Emevîler'e intisap etmiş âzatlî bir köle ailesinden gelmektedir (*el-Kâmil*, V, 129).

Bazı rivayetlerde IX. yüzyılda, yani Abbâsî Halifesi Hârûnürreşid zamanında (786-809) Malatya civarında yaşamış gösterilirse de (*Târîh-i Taberî-i Kebîr Tercümesi*, III, 512; Evliya Çelebi, III, 13-14) bu doğru değildir. Onun bu şekilde Abbâsîler devrine yerleştirilmesi *Battalnâme*'deki menkıbelerin tesiriyledir. Bundan dolayı Taberî ve zikredilen kaynakların çoğunluğunun da gösterdiği gibi Battal Gazi'yi VIII. yüzyılda Emevîler devrinde yaşamış kabul etmek gerçeğe daha yakındır. Nitekim Battal Gazi'den bahseden Bizanslı Theophanes ve Süryânî müellif Tell Mahreli Denys gibi klasik hristiyan yazarlarının eserleri de bunu teyit etmektedir (meselâ bk. Brooks, s. 578 vd.).

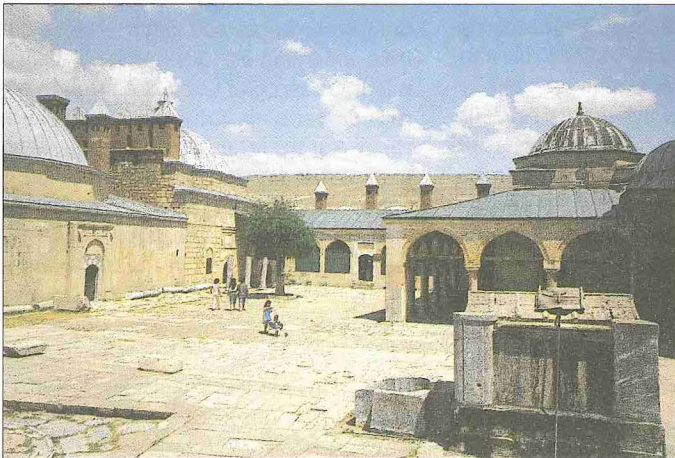
Bu durumda Battal Gazi'nin bilhassa 717-740 yılları dolaylarında, Emevîler'in Bizans'a karşı yürüttükleri mücadelelerde rol aldığını ve hem müslüman hem de hristiyan kaynaklara yansıyan efsanevî şöhretini bu sırada kazandığını kabul etmek gerekiyor. Belirtilen kaynak-

lar Battal Gazi'nin Bizanslılar'la Anadolu'da yaptığı mücadeleleri ayrıntılı olarak zikrederler. *Târîhu't-Taberî*'nin Ebû Ali Bel'amî tarafından yapılan Farsça tercümesine göre o ilk defa 717 yılında Mesleme b. Abdülmelik'in yönettiği İstanbul kuşatmasında kendini göstermiştir (H. Zotenberg, IV, 239-240). Öteki kaynaklar da Battal Gazi'nin katıldığı yahut bizzat idare ettiği muharebeleri menkıbevî bir üslûpla ve bütün teferruatıyla anlatırlar. Bu hikâyelerde onun yanında Abdülvehhâb b. Buht adında bir başka kahraman daha dikkati çeker ki biz bu şahsiyete Abdülvehhâb Gazi adıyla Türkçe *Battalnâme*'de de rastlıyoruz (meselâ bk. *Menâkıb-ı Gazavât-ı Sultan Seyyid Battal Gazi*, İstanbul 1317).

Battal Gazi'nin muharebelerini anlatan söz konusu kaynakların zikrettikleri bölge, şehir ve kasaba isimlerine bakıldığında onun başta Kayseri, Afyon ve Eskişehir yöresi olmak üzere, el-Cezîre (Güneydoğu Anadolu dahil) ve Suriye bölgelerinde faaliyet gösterdiği görülür. Hiç şüphesiz bu coğrafya gerçek muharebelerin vuku bulduğu coğrafyanın aynı olmalıdır. *Battalnâme* başta olmak üzere Evliya Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Münecimbaşı gibi Türk kaynakları ise onu daha ziyade Malatya yöresinde savaşmış gösterirler ki (meselâ bk. Evliya Çelebi, IV, 11) bu tamamıyla Abbâsîler dönemi Bizans mücadelelerinin menkıbeleşmiş şekillerinin Battal Gazi'nin şahsiyeti etrafında toplanmasından ileri gelmiştir. Osmanlı kaynakları bunları tarihî vakalar olarak kabul etmişlerdir.

Battal Gazi'nin ölümü ile ilgili rivayetler de muhtelifdir. Fakat bunların gerçeği yansıtan Theophanes, Taberî, İbnü'l-Esîr ve İbn Kesîr tarafından kaydedilen rivayet olup buna göre Battal Gazi, bugün Eskişehir'in güneybatısında yer alan Seyitgazi kasabasının bulunduğu antik Akroinon mevkiindeki bir muharebe sırasında şehid olmuş ve oraya defnedilmiştir. Belirtilen kaynaklar onun ölüm tarihini 113 (731), 122 (740) ve 123 (741) olarak zikrederler. Buna göre Battal Gazi'nin milâdî 730'lu veya 740'lı yıllarda Akroinon mevkiinde şehid düştüğü kabul edilebilir.

Battal Gazi'nin menkıbevî şahsiyetine gelince, Arap vekâyi'nâmelerinde anlatılanların çizdiği Battal Gazi portresinin geniş ölçüde Türk kaynaklarının tasvir ettiği portreye benzediği hemen dikkati çeker. Arap vekâyi'nâmelerine göre o



Battal
Gazi
Külliyesi -
Seyitgazi /
Eskişehir